

'Restauratie is een race tegen de klok' Orgel Grote Kerk door gebrek aan geld origineelste in land

Van onze verslaggever HANS KOOLWIJK

ALKMAAR — Over drie weken moet de steiger voor het kleine orgel (uit 1511) aan de noordermuur in de Grote Kerk zijn verdwenen. Tot die tijd werken drie deskundigen aan de eerste fase van de restauratie van de orgelkast. De restaurateurs hebben recentelijk naam gemaakt met het herstel van de gewelfschildering in de Ursulakerk te Warmenhuizen.

De kunsthistoricus en restaurateur Willem Haakma Wagenaar uit Amsterdam en de restaurateurs Peter Dijkman en Edwin van den Brink, beiden uit Utrecht, hebben de handen vol aan het opknappen van het oudste en meest authentieke orgel dat Nederland rijk is. „Dat komt omdat de gemeente Alkmaar en het kerkbestuur in vergelijk met andere gemeenten vroeger heel arm waren. Zodoende is er aan het orgel sporadisch iets vernieuwd en bezit de stad een orgel waar veel originele onderdelen aan zitten”, zegt Haakma Wagenaar.

Als de kerk op 24 september van dit jaar officieel wordt geopend is het bovenste deel van de kast inclusief de twee gotische torens van het kleine orgel gerestaureerd. De onderkant van de orgelkast en het binnenwerk komen later aan de beurt, als de benodigde ruim drie ton binnen is.

Scheef

In 1511 klonk voor het eerst het door Johan Corvelens gemaakte orgel in de Grote- of Sint Laurenskerk. Dit werd toen 'het grote orgel' genoemd. Het orgel werd gebruikt voor de erediensdienst en koorwerk. Een aantal jaren later is boven de ingang een kleiner orgel gebouwd. De restaurateurs

hebben nu ontdekt dat een deel van de kast van het tweede orgel later is gemonteerd tegen het orgel aan dat nu gerestaureerd wordt. Dit deel zit scheef tegen de orgelkast aan. Het paste gewoon niet. Toen het nieuwe veel grotere concertorgel, het derde orgel, rond 1644 werd opgeleverd, degraadeerde het toen oude instrument uit 1511, dat nu wordt gerestaureerd, tot 'het kleine orgel'.

Het kleine orgel aan de noordermuur is een bijzonder instrument. Het kerkorgel heeft een zogenaamd zes voetswerk met zeven stemmen. Het is van boven versierd met opengewerkte eikenhouten gotische torentjes. Aan die torentjes hebben de restaurateurs het meeste werk. De bovenste verflaag moet er met de hand worden verwijderd. Willem Haakma Wagenaar: „De torentjes hebben verrassende historische details prijsgegeven. Zo hebben we ontdekt dat tijdens de poging van de twee orgels één te maken, in 1651, na beschadiging van het eikenhouten lofwerk gewoon de zaag erin is gezet. Krullen zijn er systematisch afgezaagd. Er resten nog slechts stompjes hout. De spitsen van de torentjes zijn van lood gemaakt. Onder de bovenste laag verf zit de eerste laag verf uit 1651. Daarvoor was

de blank eiken kleur te zien. Dat vond men in de zestiende eeuw het beste. Er werd geen verf gebruikt. De geelachtige kleur uit 1651 halen we tevoorschijn. We restaureren het orgel in de staat waarin het in 1651 verkeerde. Dat is 140 jaar later dan het orgel is gebouwd. Ook het binnenwerk komt in authentieke staat terug. In 1651 begon zeg maar het tweede leven van dit orgel.”

Het kunstig bewerkte orgelfront laat de wapens zien van het Romeinse rijk, Holland, Alkmaar en die van enkele vorsten uit het Bourgondisch-Oostenrijkse huis en de zes edelste geslachten van ons land waaronder die van Wassenaar, Brederode en Egmond. Op de deuren van het orgel zijn in 1524 de familiewapens zichtbaar gemaakt van de toenmalige kerkmeester Augustijn van Teijlingen en zijn vrouw Joost Jans van den Nieuwburg. Naast het orgel hangt een muurbord met een door de rector Johannes Murelius gemaakte herinneringstext.

„Hoe lieflijk doet dit instrument, door kunstvaardige hand bespeeld, de zangen met velerlei welluidende tonen weerklinken”, schreef iemand in mei 1511. Het orgel klonk in dat jaar voor het eerst.

Voor de restaurateurs die de kast van het orgel in oude luister herstellen, behoort het instrument tot de top in Nederland. Haakma Wagenaar: „Het is het oudste en waarschijnlijk eerste orgel van de beroemde Nederlandse orgelbouwer Johan Corvelens dat in Nederrijn Gotische stijl is uitgevoerd. Daarvoor maakte men vlakke orgelkasten. Rechtoe rechtaan, met slechts hier en

daar versieringen. Corvelens ontwierp een zeer gedecoreerde orgelkast. In navolging van het Alkmaarse orgel zijn toen op veel plaatsen in ons land vergelijkbare kasten gemaakt.”

Sloopspook

Het had weinig gescheeld of het orgel was in 1638 verdwenen. Toen besloot het stadsbestuur het instrument te slopen. Gelukkig wisten 'orgelspeliefhebbers' de sloop te voorkomen. De eerste grote restauratie vond in 1704 plaats. De vroegere wapens werden niet meer aangebracht. Wel werd het stadswaapen en die van de vier toen regerende burgemeesters op eikenhout geschilderd. Haakma Wagenaar: „Het kerkorgel werd toen als een prestigie-instrument beschouwd. Het was niet alleen meer een steun voor begeleiding van de kerkdiensten maar werd aangemerkt als een concertorgel. Dat mocht niet alleen gehoord worden maar meer nog gezien. Daarom eisten de vier burgemeesters die toen de vreeschap vormden, het dagelijks bestuur van de stad, dat hun familiewapens op de orgelkast werden aangebracht. Die zitten er nog op.”

Op 12 augustus aanstaande moet de steiger voor het orgel weg zijn. Dan komt het jarenlang ingepakte instrument hernieuwd tevoorschijn. De kleuren van de gemeente- en familiewapens zullen meer spreken dan voorheen. Het bovenste deel van de orgelkast heeft dan zijn originele kleur terug. Voor de drie restaurateurs is het een gevecht tegen de klok om het exterieur van het kleine orgel binnen drie weken op te leveren.

De restaurateurs Willem Haakma Wagenaar (met broek), Peter Dijkman en Edwin van den Brink aan het werk